

Kütüb-i Sitte Bağlamında “Ameller Niyetlere Göredir.” Hadîsi ve
Vurûd Sebebi Üzerine Bazı Mülâhazalar (Erdoğan KÖYÜ)

Kütüb-i Sitte Bağlamında “Ameller Niyetlere Göredir.” Hadîsi ve Vurûd Sebebi Üzerine Bazı Mülâhazalar

Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan KÖYÇÜ¹

Özet: *Hadis İlimleri'nin çeşitlerinden Esbâbu Vurûdi'l-Hadis, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin nuzûl sebeplerini inceleyen Esbâbu'n-Nuzûl İlmi gibi hadislerin söyleniş sebeplerini araştıran bir ilim olduğu ele alınmıştır.*

Ümmü Kays adlı sahâbiyyenin kendisine evlilik teklifi yapan bir sahâbiye: “Benimle Mekke'den Medine'ye hicret edersen seninle evlenirim” şartını koymuş ve kendiyse Mekke'den Medine'ye hicret ettiği için o sahâbiyle evlenmiş olan Ümmü Kays'ın bu hâdisesini işiten Hz. Peygamber (s.a.s.): “Ameller, niyetlere göredir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır. Kimin niyeti, Allah'a ve Rasûlüne hicret etmekse eline geçecek sevap da Allah ve Rasûlüne hicret sevabıdır. Kimde elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına kavuşmak için yola çıkmışsa onun hicreti de hicret ettiği şeye göre değerlendirilir.” Hadîsinin tam metni kaynaklarından özellikle el-Kutubu's-Sitte müelliflerinin (el-Buhârî, Muslim, Ebû Dâvûd, et-Tirmizî, İbn Mâce, en-Nesâî, İbn Mâce) eserleri bağlamında ele aldık ve bu hadisle ilgili bazı yorumları zikrettik.

Hadislerin vurûd sebeplerinin tespit edilmesi hadislerin daha iyi anlaşılması için üzerinde durulması gereken bir husustur. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) zaman zaman aynı soruya muhataplarının durumlarına göre değişik cevaplar verdiği hadis kaynaklarında mevcuttur. Bu açıdan hadislerin söyleniş sebeplerinin bilinmesine ihtiyaç hâsıl olmaktadır.

Anadolu'da da bugün bir işin niçin yapıldığını belirtmek için “Amel niyetlere göredir.” Hadisi âdeta bir atasözü gibi dilden dile dolaşmaktadır. Bir kişinin yaptığı eylemin, muhatapları tarafından yanlış alguladığında: “Benim gayem bu değildi. Bunu, şu maksatla yaptım.” diye maksadını açıklarken muhatabına da “Ameller, niyetlere göredir.” Diyerek yaptığı eylemin sebebini açıklarken bu hadisi kullanmaktadır.

Peygamberimizin (s.a.s.) “Ameller, niyetlere göredir.” sözünün hem kendi döneminde hem de günümüzde niyetlerin arka planını ortaya çıkarmaya vesile olduğu vurgulanarak tebliğimiz sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Niyet, Amel, Hadîs, Esbâbu Vurûdi'l-Hadis, Hadislerin Söyleniş Sebepleri*

Abstract

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi. ekoycu@bartin.edu.tr.

Esbabu Vurud al-Hadis one of the kinds of hadith sciences, is a science that investigates the reasons of saying the hadiths such as Esbâbu an-Nuzul Science which examines the reasons of the verses of the Quran.

A companion who made a marriage proposal to named Ummu Kays. Omer b. al-Hattab said "I heard Allah's Messenger (p.b.u.h.) saying, "The reward of deeds depends upon the intentions and every person will get the reward according to what he has intended. So whoever emigrated for worldly benefits or for a woman to marry, his emigration was for what he emigrated for."

From the full text of his hadith, we have dealt with some of the works of al-Qutub as-Sitta (al-Bukhari, Muslim, Abu Dawud, at-Tirmidhi, Ibn Maja, en-Nesai, Ibn Maja) and mentioned some of the interpretations of this hadith.

In Anatolia, to explain why a job is done today, "Action is according to intentions. When a person misperceived his actions by his interlocutors: bu This was not my intention. I've done this for the following purpose. "He explains his purpose to his interlocutor: " Actions is according to intentions.

Our statement was concluded by emphasizing that the words of the Prophet (p.b.u.h.), Actions are according to intentions hem, were both instrumental in revealing the background of intentions both in his own time and today.

Key Words: *Intention, Action, Hadith, Esbab Vurûd al-Hadis, Telling of Hadiths Causes*

1.Hadis el-Kutubu's-Sitte'deki Metinleri

1.1.Muhammed b. İsmâil el-Buhârî'nin (ö. 256/870) Rivâyeti

حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيُّ، قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيُّ، أَنَّهُ سَمِعَ عَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصِ اللَّيْثِيِّ، يَقُولُ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَلَى الْمِنْبَرِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ " إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ "

1.1.1.İsnâdı:

Muhammed b. İsmâil el-Buhârî> el-Humeydî Abdullah b. ez-Zubeyr> Sufyân> Yahyâ b. Saîd el-Ensârî> Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî> Alkame b. Vakkâs el-Leysî> Umer b. el-Hattâb> Rasûlullah (s.a.s.)²

1.1.2.Tercümesi:

² el-Buhârînin rivâyet ettiği hadisin isnâdı. Hadisi, el-Buhârî'ye kadar ulaştıran isnâddaki râvi sayısı 6'dır. 1.el-Humeydî Ebû Bekir Abdullah b. ez-Zubeyr b. İsâ b. Abdillâh b. Humeyd b. Usâme b. Zuheyir b. el-Hâris b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay el-Kurařî el-Esedî; 2.Sufyân b. Uyeyne b. İmrân Meymûn Mevlâ Muhammed b. Muzâhim 3.Yahyâ b. Saîd b. Kays Amr b. Sehl b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Zeyd b. Sa'lebe b. Ğanem b. Mâlik b. en-Neccâr el-Ensârî el-Medenî 4.Muhammed b. İbrâhîm b. el-Hars b. Hâlid b. Sahr b. Âmir b. Ka'b b. Sa'd b. Temîm b. Murra 5.Alkame b. Vakkâ el-Leysî 6.Ömer b. el-Hattâb b. Nufeyl b. Abdiluzza b. Riyâh. el-Bedru'l-Aynî, *Umdetu'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhâri*, Dâru'l-Fikr, ts. c. I, s. 17-18.

“Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, el-Humeydî Abdullah b. ez-Zubeyr'den o da Sufyân'dan şöyle rivâyet etmiştir. Sufyân, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'den o da Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî'den şöyle rivayet etmiştir. O, Alkame b. Vakkâs el-Leysî'den Umer b. el-Hattâb'ın Rasûlullah'tan (s.a.s.) şöyle işitmiş olduğunu rivâyet etmiştir: “Ameller niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeydir.”³

el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih*'in Bed'ul-Vahy bâb başlığıyla kitabını başlatmış ve ilk hadisi olarak bu hadisi zikretmiştir. Bir nev'i “Ben bu kitabıma iyi niyetle, ihlâsla başlıyorum.” Demek istemiştir.

Hadîsin yorumu şöyle yapılmıştır: “İnsanın kazanacağı sevap ve günahlar ile yakından ilgili ve son derece önemlidir. Ahmed b. Hanbel (241/855), Ebû Dâvûd (ö. 275/888), et-Tirmizî (ö. 279/892), ed-Darekutnî (ö. 385/995) gibi büyük âlimler, bu hadisle, **İslamiyet'in üçte birini anlamının mümkün olduğunu** söylemişlerdir. İmam Şafîî, **bu hadisin yetmiş ayrı konuyla ilgisi bulunduğunu, bu sebeple de onu din ilminin yarısı saymak gerektiğini** belirtmiştir. İmâm Buhârî ise, kitap yazarlara bir nasihatte bulunarak, eserlerine bu hadisle başlamalarını tavsiye etmiştir.

İmam en-Nevevî'de *Riyâzu's-Sâlihîn* adlı eserinin ilk bâbını “İhlâs ve Niyet” olarak isimlendirerek bu hadisle başlamış ve hadisin sağlam olduğunu “Hadisin sıhhatinde ittifak vardır.” Şeklinde belirtmiştir. ⁴

³ el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992. Bed'u'l-Vahy, 1. Aynı hadisin başka isnâdlarla rivâyeti 1.Abdullah b. Mesleme> Mâlik> Yahyâ b. Saîd> Muhammed b. İbrâhîm > Alkame b. Vakkâs > Umer (b. el-Hattâb) İman, 42, 2.Yahya b. Gazaa> Mâlik > Yahyâ b. Saîd> Muhammed b. İbrâhîm el-Hâris> Alkame b. Vakkâs > Umer (b. el-Hattâb)> Nikâh 5, 3.Müsedded> Hammâd b. Zeyd> Yahyâ> Muhammed b. İbrâhîm> Alkame b. Vakkâs > Umer (b. el-Hattâb) Menâkıbu'l-Ensar 45 4.Muhammed b. Kesîr> Sufyân> Yahyâ b. Saîd> Muhammed b. İbrâhîm > Alkame b. Vakkâs > Umer (b. el-Hattâb) İtk 6, 5.Kuteybe b. Saîd> Abdulvehhâb> Yahyâ b. Saîd> Muhammed b. İbrâhîm> Alkame b. Vakkâs el-Leysî> Umer (b. el-Hattâb) Eyman 23, 6.Ebû Nu'mân> Hammâd b. Zeyd> Yahyâ b. Saîd> Muhammed b. İbrâhîm> Alkame b. Vakkâs el-Leysî> Umer (b. el-Hattâb) Hiyel, 1. Bu rivâyette diğer rivâyetlerde bulunmayan “Ömer b. el-Hattâb'ın Nebî'nin (s.a.s.) hutbede iken “Ey İnsanlar diye hitab ederek “Ameller niyete göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti Allah'a ve Resûlüne ise, onun hicreti Allah ve Resûlünedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeydir.” Buyurduğunu işittiğini ifadesidir. 6 rivayetin birbirinden ayrılan bir başka yönü “**niyet**” kelimesi bazı hadislerde بالنيَّة çoğul bazı hadislerde de بالنيَّة şeklinde tekil gelmiştir. Babanzâde Ahmed Nâim (ö. 1353/1934), hadîsin tercümesini şöyle yapmıştır: “Ömer b. el-Hattâb (Allah, ondan razı olsun), şöyle demiştir: “Rasûlullah'dan (s.a.s.) işittim buyuruyordu ki: “Ameller(in kıymeti) ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise eline geçecek olan ancak odur. Artık nâil olacağı bir dünya veya nikâh edeceği bir kadından dolayı hicret etmiş kimse varsa hicreti (Allah'ın ve Rasûlünün rızasına değil), sebep-i hicreti olan şeye müntehidir.” Babanzâde Ahmed Nâim, *Sahih-i Buhârî Muhtasârı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1980. c. I, s. 1.

⁴ İmam en-Nevevî, *Riyâzu's-Sâlihîn- Peygamberimizden Hayat Ölçüleri-*, (M. Yaşar Kandemir vd.) Ensar Neş., İstanbul, 1996. c. I, s. 111-113.

Allah ve Rasûlünedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya nikâhlanacağı bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeydir.”⁷

1.4.Muhammed b. İsâ et-Tirmizî'nin Rivâyeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقَّاصِ اللَّيْثِيِّ، عَنْ غَمْرِ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ وَإِنَّمَا لِأَمْرٍ مَا نَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ فَهَجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ أَمْرَةٍ يَتَرَوَّجُهَا فَهَجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ " . قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ . وَقَدْ رَوَى مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ وَغَيْرُ وَاحِدٍ مِنَ الْأَثَمَةِ هَذَا عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ وَلَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ يَحْيَى بْنِ سَعِيدِ الْأَنْصَارِيِّ . قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ يَتَّبِعِي أَنْ تَضَعُ هَذَا الْحَدِيثَ فِي كُلِّ بَابٍ .

1.4.1.İsnâdı:

Muhammed b. İsâ et-Tirmizî > Abdulvehhâb es-Sekafî > Yahyâ b. Sâid > Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî > Alkame b. Vakkâs > Umer b. el-Hattâb > Rasûlullah (s.a.s.)

1.4.2.Tercümesi:

Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, Abdulvehhâb es-Sekafî'den o da Yahyâ b. Sâid'den rivâyet etmiştir. O da Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî o da Alkame b. Vakkâs'tan o da Umer b. el-Hattâb'tan Rasûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir. “Ameller niyete göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti Allah'a ve Resûlü'ne ise, onun hicreti Allah ve Resûlü'nedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa kavuşmaya veya evleneceği bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeydir.”⁸

14.3.Hadis in et-Tirmizî'ye Göre Sıhhat Derecesi

Ebü İsâ şöyle dedi: “Bu hadis, Hasen Sahîh'tir. Mâlik b. Enes ve Sufyân es-Sevrî ve imamlardan biri dışında Yahyâ b. Sâid'den rivâyet etmiştir. Bu hadisi, Yahyâ b. Saïd el-Ensârî'nin hadisi dışında bilmiyoruz. Abdurrahmân b. Mehdî, bu hadisi her bâba koymamız gerekir.” Dedi.⁹

5.en-Nesâî Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb'ın Rivâyeti

أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبِ بْنِ عَرَبِيِّ، عَنْ حَمَّادٍ، وَالْحَارِثِ بْنِ مَسْكِينٍ، قِرَاءَةً عَلَيْهِ وَأَنَا أَسْمَعُ، عَنِ ابْنِ الْقَاسِمِ، حَدَّثَنِي مَالِكٌ، ح وَأَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، - وَاللَّفْظُ لَهُ - عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقَّاصِ، عَنْ غَمْرِ بْنِ الْخَطَّابِ، - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ وَإِنَّمَا لِأَمْرٍ مَا نَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ فَهَجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ أَمْرَةٍ يَتُخَّحَهَا فَهَجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ " .

5.1.İsnâdı:

en-Nesâî > Yahyâ b. Habîb b. Arabî > Hammâd ve el-Hâris b. Miskîn > O, okundu ben de dinledim > İbnu'l-Kâsım > Mâlik (Senedde tahvîl var) Suleymân b. Mansûr > Abdullah b. el-Mübârek - onun

⁷ Ebû Dâvud Suleymân b. el-Eş'as, *Sunen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992. Kitâbu't-Talâk, 11.

⁸ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *Sunen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992. Fedâilu'l-Cihâd, 16.

⁹ et-Tirmizî, *Sunen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992. Fedâilu'l-Cihâd, 16.

lafziyla-Yahyâ b. Sâid> Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî> Alkame b. Vakkâs> Umer b. el-Hattâb> Rasûlullah (s.a.s.)

5.2.Tercümesi:

en-Nesâî, Yahyâ b. Habîb b. Arabî'den o da Hammâd ve el-Hâris b. Miskîn'den haber vermiştir. O da “O, okundu ben de dinledim” demiştir. O da İbnu'l-Kâsım'da o da bana Mâlik rivayet etti. Demiştir. (Senedde tahvîl var) Bize Süleymân Mansûr, bize Abdullah b. el-Mübârek kendi lafziyla haber verdi O da Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî'den o da Alkame b. Vakkâs'tan o da Umer b. el-Hattâb'tan Rasûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir. “Ameller niyete göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti Allah'a ve Rasûlüne ise, onun hicreti Allah ve Rasûlünedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa kavuşmaya veya nikâhlanacağı bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeydir.”¹⁰

6.İbn Mâce Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni'nin (ö. 273/886) Rivâyeti

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ، أَنَّ ابْنَ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ قَالَ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ إِبرَاهِيمَ النَّيْمِيَّ، أَخْبَرَهُ أَنَّهُ، سَمِعَ عَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصٍ، أَنَّهُ سَمِعَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، وَهُوَ يَخْطُبُ النَّاسَ فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: " إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَلِكُلِّ امْرئٍ مَا نَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصَيِّبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَتَرَوَّجُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ "

6.1.İsnâdı:

İbn Mâce >Ebû Bekr b. Ebî Şeybe> Yezîd b. Hârûn (Tavvîl var)> Muhammed b. Rumh>el-Leys b. Sa'd Her ikisi de Yahyâ b. Sâid> Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî> Alkame b. Vakkâs> Umer b. el-Hattâb> Rasûlullah (s.a.s.)

6.2.Tercümesi:

İbn Mâce, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den O da Yezîd b. Hârûn rivâyet etmiştir. (Tavvîl var) Muhammed b. Rumh ve el-Leys b. Sa'd her ikisi de bize Yahyâ b. Sâid rivâyet etti demişlerdir. Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî, Alkame b. Vakkâs'tan şöyle işittiğini söylemiştir. O da Umer b. el-Hattâb'ın İnsanlara şöyle dediğini işittiğini rivâyet etmiştir: “Rasûlullah (s.a.s.) “Ameller niyete göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti Allah'a ve Rasûlüne ise, onun hicreti Allah ve Rasûlünedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa kavuşmaya veya evleneceği bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeydir.”¹¹

2.“Ameller Niyetlere Göredir.” Hadîsi ve Vurûd Sebebi Üzerine Bazı Mülâhazalar

2.1.Hadisın Sıhhat Durumu

¹⁰ en-Nesâî, *Sunen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992. Tahâret, 75. Nesâî'nin diğer rivâyetlerinin isnâdı: **1.** Amr b. Mansûr> Abdullah b. Mesleme> Mâlik> el-Hâris b. Miskîn O bana okudu ve ben dinledim> İbnu'l-Kâsım> Yahyâ b. Sâid> Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî> Alkame b. Vakkâs> Umer b. el-Hattâb> Rasûlullah (s.a.s.), en-Nesâî, *Sunen*, Talâk, 24. **2.** İshâk b. İbrâhîm> Süleymân b. Hayyân> Yahyâ b. Sâid> Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî> Alkame b. Vakkâs> Umer b. el-Hattâb> Nebî (s.a.s.), en-Nesâî, *Sunen*, Eymân, 19.

¹¹ İbn Mâce Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sunen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992. Zühd, 26.

Subhî es-Sâlih (ö. 1407/1986), hadîsin sıhhat durumu ile ilgili şu yorumu yapmıştır: “Hadîsin daha önce âhâd hadîs olup birinci tabakadan sonra meşhur olmasında bir beis görmeyen hadîs âlimleri vardır. Ma’nen Mütevâtir”¹² olan hadîsler arasında sayarlar halbuki onu yalnız Ömer b. el-Hattâb, ondan yalnız Alkame, ondan yalnız Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî ondan da yalnız Yahyâ b. Saîd el-Ensârî rivâyet etmiş ve hadîs ancak Yahyâ ile meşhûr olmuştur.”¹³

2.2.Hadîsin Sebeb-i Vurûd’unu Bilmenin Önemi

“Sebebu’l-Vurûd”, Hadîsin umûm veya husûs mutlak veya mukayyed veya nesh vb gibi durumlarla tahdîd edilip edilmediği ortaya çıkaran bir metottur.”¹⁴

“Âyetlerin anlaşılmasında nuzûl sebepleri, hadîslerin kavranmasında da vurûd sebepleri fevkalâde önem taşımaktadır.”¹⁵

2.3.Hadîsin Vurûd Zamanı ve Vurûd Sebebi

“Zubeyr b. Bekkâr, *Ahbâru Medîne*, şöyle dedi: “ Muhammed b. el-Hasen Muhammed b. Talha’da b. Abdîrrahmân’dan o da Mûsâ b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâris’ten o da basının şöyle dediğini rivâyet etmiştir. “Rasûlullah (s.a.s.), Medine’ye geldiğinde hicret eden bir kadın evlendi. Rasûlullah (s.a.s.) minbere oturdu ve şöyle buyurdu: “Ey İnsanlar Şüphesiz Ameller niyetlere göredir.” Dedi 3 defa. “Öyleyse kimin hicreti Allah’a ve Rasûlüne ise, onun hicreti Allah ve Resûlünedir. Kimin hicreti, bir dünyalığa ise veya bir kadınla nişanlanmak ise hicreti hicret ettiği o şeydir. Sonra ellerini kaldırdı. Allahım Vebâyı bizden uzaklaştır.” Şeklinde 3 defa dua etti.”¹⁶ Bu hadisi, Hicret Yurdu Medine’ye vâsıl olduktan sonra söylemiştir.”¹⁷

“Sahâbîlerden biri, Ummu Kays adlı bir hanımla evlenmek ister. Fakat o günlerde Ummu Kays medine’ye hicret etmeyi düşünmektedir. Kendisiyle evlenmek isteyen sahabîye, niyeti ciddi ise Medine’ye hicret etmeyi ve orada evlenmeyi teklif eder. Mekke’deki kurulu düzenini terk etmeyi henüz düşünmeyen o sahâbî Ummu Kays’la evlenmek arzusuyla Medine’ye hicret etmek zorunda kalır. Bu durumu bilen sahâbîler, Ummü Kays’ın muhâciri anlamında *مُهَاجِرٌ أُمِّ قَيْسٍ* “Ummu Kays’ın Muhâciri” diye takıldıkları o zatın, hicret sevabı kazanıp kazanmadığını tartışmaya başlarlar. İşte o zaman Peygamber Efendimiz, bu hadîs-i şerîfle meseleye açıklık getirerek herkesin niyetine göre sevap kazanacağını belirtir.”¹⁸

¹² “Ma’nevî Mütevâtir, hadîsin rivâyetinde lafzî bir mütâbakât aranmadığını söylemeye lüzum yoktur. Râvîleri ihtilâf etse de aklen ve âdeten yalan üzere birleşmelerine imkân olmayan bir topluluğun hadîsin manasını edâ etmeleri kâfidir.” Subhî es-Sâlih, *Ulûmu’l-Hadîs ve Mustalahuhu*, (terc. M. Yaşar Kandemir), 4. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Senem Matbaacılık, Ankara, 1986. s. 123.

¹³ Subhî es-Sâlih, *Ulûmu’l-Hadîs ve Mustalahuhu*, (terc. M. Yaşar Kandemir), s. 124.

¹⁴ Celâluddîn es-Suyûtî, *Esbâbu Vurûdi’l-Hadîs ev el-Lumâ’ fi Esbâbi’l-Hadîs*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmniyye, Beyrut, 1984. s. 11.

¹⁵ Çakan, İsmail Lütfî, *Hadislerle Gerçekler (40 Hadîs) I*, Erkam Yay., İstanbul, 1990. s. 96.

¹⁶ Celâluddîn es-Suyûtî, *Esbâbu Vurûdi’l-Hadîs ev el-Luma’ fi Esbâbi’l-Hadîs*, s. 72-74.

¹⁷ el-Bedru’l-Aynî, *Umdetu’l-Kârî Şerhu Sahîhi’l-Buhâri*, c. I, s. 17.

¹⁸ İmâm en-Nevevî, *Riyâzu’s-Sâlihîn-Peygamberimizden Hayat Ölçüleri-*, c. I, s. 120.

3.Niyetin Anlamı

Niyet, “maksad” ve “i’tikâd” anlamlarına¹⁹ gelmektedir.

“Niyet, bir işi Allah’a rızası için yapmayı kalpten geçirmektir. İş ya **kalple** ya **dille** veya **diğer organlarla** yapılır. Kalbimizle yaptığımız işler, niyet ve düşüncelerimizdir. Dilimizle yaptıklarımız konuşmalarımızdır. Organlarımızla yaptığımız işler de fiil ve davranışlarımızdır. Sözler ve davranışlar çoğu zaman niyete bağlı olduğu için iyi niyet başlı başına bir ibadet olur.”²⁰

“Niyet, kişinin kalbinde bir şeye karar verip, niçin yaptığını bilerek o fiili işlemeye yönelmesidir. Niyette Allah’ın rızasını kazanma arzusuyla O’nun buyruğunu yerine getirmek üzere fiile yönelen irâde esastır. Dolayısıyla niyet, kalpte başlayan, dil ile söylenen ve fiil ile sürdürülen eylemdir. Niyet edilen amel sağlam, güvenilir bilgiye dayanmalı ve amelin gereğine göre beklenen özen gösterilmelidir.”²¹

3.1.Niyet-Amel İlişkisi Üzerine Bazı Mülâhazalar

İmâm en-Nevevî (ö. 676/1277 İhlâs ve Niyet başlığı altında “Onlara sadece şu emredilmişti: Bâtıl dinleri bırakarak yalnız Allah’a yönelip itaat Ona itaat etsinler, namazı kılsınlar, zekâtı versinler, işte doğru din budur.”²², “Kurbânların ne etleri ne de kanları Allah’a ulaşır. Allah’a sadece sizin ihlâs ve samimiyetiniz ulaşır.”²³, “Gönlünüzdeki duyguları saklasanız da açıklasanız da Allah hepsini bilir.”²⁴ Âyetlerini zikrettikten sonra ilk olarak bu hadisle başlamıştır. Önce Allah’ın rızası doğrultusunda yapılacak işe niyet etmenin isâbetli olacağını Kur’ân’dan bazı âyetler ile istişhâd ederek (delillendirerek) hadisi nakletmiştir. Âyetlere hadislerin insicâmı olduğuna dikkat çekmek istemiştir.

el-Buhârî’nin *el-Câmiu’s-Sahîh*’ini Türkçe’ye tercüme eden Mehmet Sofuoğlu (ö. 1480/1987) el-Buhârî’nin bu hadisi kitabının açış hadisi yapmasının sebebinin şöyle açıklamıştır: “Buhârî, bu “Niyet Hadisi”ni çok büyük dikkat ve titizlikle topladığı kitabına başlangıç yapmakla, bunun *el-Câmiu’s-Sahîh* içindeki mevkiini, Fâtiha’nın Kur’ân-ı Kerîm içindeki mevki yerinde tutmuştur. Böylece Buhârî, niyetin insan hayatındaki büyük ehemmiyetini belirtmiş oluyor. Şüphesiz şer’i hükümler ver dînî mükellefiyetler iki esas üzerinde tezâhür eder: 1. Kalbin bir şeye yönelmesi, onu kastetmesi, o şeye varması, onu kabüllemesi şeklinde tezâhür eden kalbî ameller 2. Organlarla yapılan her türlü ameller, yani hareketler, işler ve davranışlar. Niyet hadisi bütün kalbî amelleri içine aldığından, dinin yarısını toplamıştır. Bütün

¹⁹ İbn Manzûr Ebû’l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu’l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts. “Nevâ”, c. XV, s. 347. İbn Manzûr, “Taleb ettiği bir şeyi bulduğunda ben, ona niyet etmişim.” Denir şeklinde kelimeyi izah etmiş ve bu kelimeye: “نِيَّةُ الرَّجُلِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ” “Kişinin niyeti, amelinden hayırlıdır.” Hadisinden istişhâd getirmiştir. Bu hadisin Nebî’nin (s.a.s.) “Kim bir iyilik yapmaya niyet ederse ona bir hasene (iyilik) yazılır. Onu yaparsa ona 10 hasene yazılır.” Sözüne muhâlif değildir. Bu sözdeki niyetin “Mü’minin niyeti amelinden hayırlıdır.” Manasındır. İbn Manzûr, “Nevâ”, c. XV, s. 348.

²⁰ İmâm en-Nevevî, *Riyâzu’s-Sâlihîn-Peygamberimizden Hayat Ölçüleri-*, c. I, s. 120

²¹ Serinsu, Ahmet Nedim, *İslamiyet-Hristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, “Niyet”, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, 2013. c. II, s. 584.

²² Beyyine, 98/5.

²³ Hac, 22/37.

²⁴ Âl-i İmrân, 3/29.

amellerin oluşu ve ayrıca değer kazanması, evvelâ içimizde gizli niyetlere, ikinci olarak da organların görünürdeki fiili ve hareketlerine dayanmaktadır.”²⁵

Cemal Ağırman’ın, hadisin şerhiyle ilgili yorumunu zikrederim: “Niyet” ve “karşılık” bu hadisin anahtar terimleridir. Niyet, “kişiyi harekete geçiren, eyleme yönelten iç sâik/etmen /güdü/isteklendirme/amaç/gâye” demektir. Niyet “bu işi neden yaptım/neden yapıyorum/neden yapacağım? Sorusunun cevabıdır. Niyet, tikel olarak ortaya konacak eylemin hedef ve amacını, eyleme yönelmenin nedenini zihinde tasarlamak, kalp ve gönülden geçirmektir; genel olarak ele alındığında ise yaşam felsefesinin amaç ve hedefini ortaya koyan düşünsel bir olgu, hayata ve eylemlere anlam katan ruhtur. Bu yüzden hayatın gidişatına yön veren unsurlar, yaşam amacının merkezine yerleştirilen değerlerdir.”²⁶

Gruber Hans-Günter Hristiyanlıktaki niyet-amel ilişkisini şöyle yorumlamıştır: “Niyet, Hristiyanlık bağlamında, öncelikli olarak Ahlâk ve Felsefe çerçevesinde değerlendirilir. Niyet hedefe yönlendirilmiş bir istek hareketidir. İnsanın davranışlarının neye yönelik olarak yapıldığını belirler. Niyet, zihniyet ile fiil arasındaki kesişme noktasıdır. Zihniyet fiillerde bulunan insanı iç yönlendirmesinde genelde etik olarak iyi olana mecbur tutarken, niyet somut eylem hedefini belirler. Böylece hedef ve niyet birbirinden ayrılmaz bir şekilde bir bütün oluştururlar.”²⁷

Subhî es-Sâlih (ö. 1407/1986) Hadiste zikredilen وَأِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَىٰ “Herkes niyet ettiği şey vardır.” Cümlesini “Herkes niyetine göre amellerinin karşılığını cezâ veya mükâfât olarak alacaktır.” Şeklinde; فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهَجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ “Öyleyse kimin hicreti, Allah'a ve Rasûlüne ise, onun hicreti Allah ve Rasûlünedir.” Cümlesini “Kimin Hicreti, riyâdan uzak sevâbının Allah indinde olmasını murâd ederek Allah ve Rasûlüne ise Onun Hicreti Allah’a ve Rasûlünedir.” Şeklinde; فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَىٰ امْرَأَةٍ يَبْتَغِيهَا فَهَجْرَتُهُ إِلَىٰ مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ cümlesini ise “Kimin hicreti dünya için, dünyanın en aşağılık bir malını ve az bir metânı elde etmek için ise onu elde eder. Hicreti de hakir, zayıf bir şey için yapılmış olur. Hicret eden ise Allah için o hicretten hiç bir şey elde edemez.” şeklinde yorumlamıştır.²⁸

“إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ” “**Ameller, yani yapılan işler, niyete göre değer kazanır.**” Sözü, çoğu zaman organlarımızla yaptığımız işleri kapsar, Yoldaki bir taşı, insanlara zarar vermesin düşüncesiyle ve sevap kazanmak ümidiyle kaldırıp atmak bir ibadet sayılır. Birinin malını meşrû olmayan yollardan elde etmeye karar vermişken, Allah korkusuyla bu düşünceden vazgeçmek de aynı şekilde sevap kazanmaya vesile olur. Kalpten geçen düşünceler, iyi niyete dayandığı zaman Allah katında değer kazanır. Bu esnada kalbin uyanık

²⁵ Sofuoğlu, Mehmet, *Sahih-i Buhârî ve Tercümesi*, Ötüken Yay., İstanbul, 1987. c. I, s. 143-144.

²⁶ Ağırman, Cemal, *Bir Demet Gül 40 Hadis*, Rağbet Yay., İstanbul, 2010. s. 15.

²⁷ Gruber Hans-Günter, *İslamiyet-Hristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, I-II, “Niyet”, Ankara Üniversitesi Yay. Ankara, 2013. c. II, s. 585.

²⁸ Subhî Sâlih, *Menhelu'l-Vâridîn Şerhu Riyâzi's-Sâlihîn*, Mektebetu Pâmûk, İstanbul, 1970. s. 39.

ve şuurlu olması gerekir. **Dil bir şeye niyet ederken kalp, bu düşünceye katılmazsa, niyet makbul olmaz.** “Allah Tealâ bizim şeklimize, kalıbımıza değil, kalplerimize bakar.”²⁹, niyetlerimize değer verir.”³⁰

3.2.Hadisten Çıkarılan Bazı Sonuçlar

“Ameller, niyetlere göredir.” hadisini şerh edenler, hadisten bazı sonuçlar çıkarmışlardır:

- 1.Yapılan işlerden sevap kazanabilmek için o işlere iyi niyetle başlamak gerekir.
- 2.Niyetin kalben yapılması önemli olduğu için, bunu ayrıca dille söylemek şart değildir.
- 3.Allah rızası gözetilmeden yapılan işlerden sevap kazanılamaz.
- 4.İnsan gördüğü gibi olmalı, dünyevî bir çıkar için dini kullanmamalıdır.
- 5.İhlâs, niyet sağlamlığı demektir.³¹

SONUÇ

“Ameller, niyetlere göredir.” Hadisi amel ve niyetin beraberce değerlendirmesi gerektiğini bu iki kavramın birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğu hem İslâm dininin hem de diğer dinlerin üzerinde durmuş olduğu bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Niyet ve amelin eşgüdüm içinde olması gerektiğinden kişinin niyeti ve ameli neticesinde elde edeceği mükâfat ve cezânın da bu niyet ve amelin bir tezâhürü olması hasebiyle olumlu veya olumsuz yönde netice verebileceği Peygamberimizin (s.a.s.) hadislerin de vurgulanmıştır.

Yapılmaya niyet edilen bir amelde öncelikli olarak Allah’ın rızasının gözetilmesinin esas olması gerektiği bilinmeli yoksa Allah’ın rızası gözetilmeksizin niyet edilen o eylemin ister mükâfat ister ceza açısından olsun sıradan bir eylem olacağı unutulmamalıdır.

Niyet ve amelin ferdi ve toplumun hayatında iyi veya kötü davranışlar neticesinde daha belirgin bir durum ortaya çıkarabileceği bu açıdan fert ve toplumun hayatının niyet ve amelin ortaklaşa mülâhazası neticesinde sonuç verebileceği her iki kavramın paralellik arz etmeksizin sonuç vermeyeceği hatırdan çıkarılmamalıdır.

حَدَّثَنَا عَمْرُو النَّافِدِ، حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْأَصَمِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ

“Muslim b. el-Haccâc, Amr en-Nâkîd> Kesîr b. Hişâm> Ca’fer b. Burkân> Yezîd b. el-Esamm> Ebû Hureyre isnâdıyla zikredilen hadîste Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah, sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz fakat kalplerinize ve amellerinize bakar.” Muslim, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Birr, 42. Ayrıca Bkz. İbn Mâce, Sunen, Zuhd, hn. 4282.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانَ، حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ الْأَصَمِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ " إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ إِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَى أَعْمَالِكُمْ وَقُلُوبِكُمْ

İbn Mâce> Ahmed b. Sinân> Kesîr b. Hişâm> Ca’fer b. Burkân> Yezîd b. el-Esamm> Ebû Hureyre isnâdıyla zikredilen hadîste Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah, sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz fakat amellerinize ve kalplerinize bakar.” İbn Mâce, *Sunen*, Zuhd, 37.

³⁰ İmâm en-Nevevî, *Riyâzu’s-Sâlihîn-Peygamberimizden Hayat Ölçüleri-*, c. I, s. 117.

³¹ İmâm en-Nevevî, *Riyâzu’s-Sâlihîn-Peygamberimizden Hayat Ölçüleri-*, c. I, s. 120-121.

KAYNAKLAR

KUR'ÂN-I KERÎM

AĞIRMAN, Cemal, *Bir Demet Gül 40 Hadîs*, Rağbet Yay., İstanbul, 2010.

BABANZÂDE Ahmed Nâim, *Sahîh-i Buhârî Muhtasârı Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1980.

el-BUHÂRÎ, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

GRUBER Hans-Günter, *İslamiyet-Hiristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, I-II, “Niyet”, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, 2013. c. II, s. 585.

İMAM EN-NEVEVÎ, *Riyâzu's-Sâlihîn- Peygamberimizden Hayat Ölçüleri-*, (M. Yaşar Kandemir Vd.) Ensar Neş., İstanbul, 1996.

ÇAKAN, İsmail Lütfi, *Hadislerle Gerçekler (40 Hadîs) I*, Erkam Yay., İstanbul, 1990.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş'as *Sunen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sunen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992. *Sunen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

İBN MANZÛR Ebû'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut, ts.

MUSLİM b. el-HACCÂC, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

en-NESÂÎ, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb, *Sunen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

SERİNSU, Ahmet Nedim, *İslamiyet-Hiristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, I-II, “Niyet”, Ankara Üniversitesi Yay. Ankara, 2013. c. II, s. 584.

SOFUOĞLU, Mehmet, *Sahîh-i Buhârî ve Tercümesi*, Ötüken Yay., İstanbul, 1987.

SUBHÎ es-SÂLİH, *Menhelu'l-Vâridîn Şerhu Riyâzi's-Sâlihîn*, Mektebetu Pâmûk, İstanbul, 1970.

SUBHÎ es-SÂLİH, *Ulûmu'l-Hadîs ve Mustalahuhu*, (terc. M. Yaşar Kandemir), 4. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Senem Matbaacılık, Ankara, 1986.

es-SUYÛTÎ, Celâluddîn *Esbâbu Vurûdi'l-Hadîs ev el-Luma' fi Esbâbi'l-Hadîs*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984.

et-TİRMİZÎ, Muhammed b. İsâ *Sunen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.